

Dostoievski și disperarea americană: pedeapsa nihilismului

• 7 februarie 2024 0 2.878

Cuvintele de mai jos care îți dau fiori, debordând de disperare, provin din gura unuia dintre cele mai stranii personaje din literatura lui Dostoievski, din romanul „Crimă și Pedeapsă”. E vorba de Svidrigailov:

„Ca idee, ne reprezentăm întotdeauna veșnicia drept ceva ce nu poate fi înțeles, ceva uriaș, imens! Dar de ce trebuie să fie neapărat imensă? Și dacă veșnicia nu este decât o magherniță oarecare, închipuiește-ți, o singură odaie, un fel de baie țărănească, afumata, cu pânze de păianjen prin colțuri? Eu, uneori, așa îmi închipui că este.”

Svidrigailov e un domn bogat, dezabuzat, hedonist, care rătăcește prin viață, provocând suferință. La jumătatea poveștii, el îl vizitează pe personajul principal Raskolnikov, un tânăr student care flirtează cu ideile la modă ale vremii sale (cum ar fi nihilismul) și pe care chiar începe să le pună în practică prin uciderea unei bătrâne.

Svidrigailvo dorește să o seducă pe frumoasa soră a lui Raskolnikov și se folosește de student pentru a ajunge la ea. Raskolnikov e scârbit dar în același timp fascinat de carismaticul dar infamul Svidrigailov, al cărui trecut murdar, cu exploatări, jocuri de noroc, desfrâu și crime îl fac să fie, probabil, cel mai murdar personaj din carte.

Ce îl face pe Svidrigailov să fie atât de pătimăș pe latura senzuală? Ce îl determină să fie atât de rău? Ne-o spune chiar el: „Vă mărturisesc direct că sunt foarte plictisit.”

Păcatele sale nu provin din focul ambiției, din dorința aprigă de răzbunare, sau dintr-o viziune politică radicală. Svidrigailov e pur și simplu plictisit.

Dar poate că un termen mai potrivit decât plictiseală ar fi un ennui existențial. Svidrigailov reprezintă un caz fatal de ennui: suferă de o deziluzie dureroasă și chinuitoare față de lume, din cauza a ceea ce simte că e lipsa de sens a lumii. Pentru a se apăra în fața acestei stări, nu face altceva decât să caute următoarea stimulare senzuală, următoarea distracție. Nimic nu contează pentru el. Abia dacă pare om, deoarece un om are speranțe, temeri, dorințe, iubiri și uri. Svidrigailov nu are decât apetitul trupeș și un zâmbet de conveniență.

Criticii au observat că Svidrigailov reprezintă un termen de comparație pentru Raskolnikov. Au multe în comun, iar într-un anume sens Raskolnikov ar putea urma calea lui Svidrigailov, dacă ar îmbrățișa fără rest tendințele nihiliste. Și asta pentru că nihilismul, prin definiție, neagă existența unui înțeles obiectiv al vieții. Pentru nihilist, pică în sarcina omului să creeze și să impună propriul sens – să muleze realitatea pe voința sa, ca un fel de vrăjitor supraom. Adesea, asta înseamnă demolarea vechilor instituții care întruchipează înțelesuri și valori stabile.

Un astfel de proiect – de modelare a lumii și a sensului ei prin pura voință de putere – îi atrage pe iubitorii de putere, cum ar fi Hitler, care se pare că a fost influențat de filosoful nihilist Nietzsche și de conceptul său de „triumf al voinței” asupra haosului și golului din această existență meschină.

Însă dorința de sens este atât de adânc înrădăcinată în om încât, bănuiesc, că toți nihiliștii, dictatorii, existențialiștii, postmoderniștii, atei și ceilalți care susțin că noi trebuie „să ne creăm propriul sens” sfârșesc teribil de nemulțumiți. Plictisiți.

A ne crea propriul înțeles nu rezolvă nimic. Cu toții știm acest lucru la un anumit nivel. Viața devine astfel un joc ridicol, în care ne punem propriile reguli, știind mereu că, în cele din urmă, acele reguli sunt arbitrare, nimic altceva decât născociri ale minții noastre. În fond, înțelesul nu este creat, ci este descoperit. Sufletul uman tânjește după ceva mai mare decât el, și nimic din ceea ce el inventează nu poate satisface această dorință. Precum înotătorii în mare, dorim să ne scufundăm într-o realitate care există în afara noastră. Cada de baie a „propriului adevăr” e un substitut jalnic.

În opinia mea, trăsătura definitorie a filosofiilor și filosofilor moderni este tristețea lor inavuabilă. Ei cred că au reușit într-un final să scape de prejudecăți și presupoziii din trecut, depășind ideea că lumea are sens și văd acum totul fără principii fundamentale. Dar „a vedea prin tot înseamnă că totul e transparent. Dar o lume pe de-a întregul transparentă e o lume invizibilă”, după cum scrie C.S. Lewis în „Desființarea omului”. Au spart pereții lumii doar pentru a descoperi că universul este o cameră întunecată și goală cu păianjeni în colțuri, la fel ca în viziunea lui Svidrigailov.

Și din moment ce înțelesul este singurul lucru fără de care omul nu poate trăi, cum poate să fie nihilismul altfel decât trist? Precum în cazul lui Svidrigailov, reacția naturală în fața tristeții o reprezintă plăcerile senzuale. Acoperi ecoul fără răspuns al universului prin suprastimulare senzorială.

Spre deosebire de medievali, filosoful modern nu se uita noaptea la cerul acoperit de muzica sferelor și dansul corpurilor cerești pentru a da slavă Înțelesului. Când privește în sus vede un gol întunecat: fără aer, fără sunet, gol și înăbușitor. Nu e de mirare că duce la disperare.

Într-unul din jurnalele sale, Dostoievski afirmă că Svidrigailov este el însuși „cel mai cinic”. Deși poate că Svidrigailov nu e un filosof per se, el

trăiește o filosofie – nihilismul – chiar mai puternic decât Raskolnikov. Dostoievski pune strălucitor în scenă ennui-ul modern prin personajul Svidrigailov, a cărui poveste se termină, normal, în suicid.

Cum rămâne cu Raskolnikov? Nu voi divulga povestea pentru cei care nu au citit romanul. Tot ceea ce voi spune este că în notițele sale, autorul îl compară pe Svidrigailov cu un alt personaj, cu Sonia, care în pofida păcatelor și problemelor ei, crede în ceva. Dostoievski spune că ea reprezintă cealaltă cale pe care o poate apuca Raskolnikov. Ea e „speranța”
.

În cele din urmă, tocmai de speranță are nevoie Raskolnikov. Tocmai de acest lucru duce lipsă lumea noastră plictisită.

Sistemul vrea să ne reducă la tăcere! Sprijiniți OrtodoxINFO!

Ne străduim să menținem viu acest site și să vă punem la dispoziție informații care să facă lumină în provocările pe care le trăim. Activitatea independentă a OrtodoxINFO funcționează strict cu ajutorul cititorilor, din acest motiv vă cerem acum ajutorul. Ne puteți sprijini printr-o **donatie bancară sau prin PayPal, completând formularul de mai jos.**

DONAȚIE LUNARĂ

DOAR ACUM

€5

€10

€20

Altă sumă

Donăți

Mulțumim celor care ne-au ajutat până acum!